

MIGRACIJE IN MEDKULTURNI ODNOSI

Mirjam Milharčič Hladnik

ZRC SAZU, Univerza v
Novi Gorici

Kontaktni naslov:
hladnik@zrc-sazu.si

Izvleček

Prispevek je predelano predavanje na mednarodni konferenci COBISS 2007 v novembru 2007 v Mariboru, ki je bila posvečena evropskemu letu medkulturnega dialoga. Je spodbuda za razmišljanje o prevladujočem razumevanju sveta in ljudi, ki izhaja iz homogenih nacionalnih enot in enodimenzionalnih identitet, kljub temu da je realnost povsem drugačna in ne obstajajo ne homogene nacionalne države in ne preproste, na etnično ali nacionalno čistost zvedene, individualne identitete. Prispevek poudarja, da so migracije stare toliko kot človeštvo in da so bile vedno temelj socialnega reda ter medkulturnih odnosov. Odnosi so lahko dialoški ali konfliktni in to prispevek tudi ilustrira z nekaj primeri, s katerimi so na individualni in političnodružbeni ravni ponujeni razmisleki o tem, kako bi lahko na področju Zahodnega Balkana, od koder je bilo največ udeležencev konference, začeli dojemati našo kulturno, družinsko, identitetno in zgodovinsko politično povezanost in kompleksnost naših skupnih izkušenj v smislu dialoga in ne konflikta.

Ključne besede

multikulturalizem, migracije, medkulturni dialog, transnacionalna identiteta, etnična identiteta

Abstract

The paper is an adapted lecture presented to the COBISS 2007 International Conference in November 2007 in Maribor, dedicated to the European Year of Intercultural Dialogue. It is an impulse to consider the prevailing view of the world and the people, originating from homogenous national entities and one-dimensional identities in spite of the fact that the reality is totally different and that neither homogenous national states nor simple ethnic- and national purity-based individual identities exist. The paper emphasises that migration processes are as old as humanity itself and that they have always constituted the basis of a social order and intercultural relations. The relations may be based on dialogue or conflicts. Several examples in the contribution illustrate this by providing considerations at the individual political and social level on how to start to comprehend our cultural, family, identity as well as historical and political ties and the complexity of our common experience in terms of a dialogue rather than conflict, particularly in the Western Balkans, given that the largest number of the Conference participants came from that region.

Keywords

multiculturalism, migrations, intercultural dialogue, hyphenated identity, ethnical identity

UVOD

Naj se predstavim: sem Slovenka, živim v Ljubljani, ustvarjam v slovenskem jeziku in sem klasificirana pod rubrikami, kot so slovenski raziskovalci, sociologi in profesorji. Ampak sem tudi migrantka, ker sem se iz majhne vasi na Primorskem v zahodnem delu Slovenije v Ljubljano priselila, ko sem se vpisala na univerzo; živela sem v Kairu, Jeruzalemu in New Yorku, ker je bil moj mož dopisnik; pišem in berem največ v angleškem jeziku, obožujem japonske jedi in zdaj živim sicer v Ljubljani, a upam, da ne za dolgo in ne za vedno. S svojimi kolegi in

sonarodnjaki me veliko stvari ne veže: nisem, na primer, katoličanka, sploh ne verjamem v boga, zato pa trdno verjamem v nujnost ločitve cerkve in države; izsledki empirične kvantitativne sociologije se mi zdijo nezanimivi, prislunem pa skoraj vsaki zgodbi in pripovedi kot izvirnemu prispevku k razumevanju družbenih pojavov; predvsem pa je, morda zaradi izkušnje življenja v tujini, moja perspektiva sveta drugačna. Bolj kot vse drugo me določa prepričanje, da smo multikulturalni in medkulturni ne samo na ravni sveta, temveč znotraj naše lastne kulture in znotraj samih sebe.

Multikulturalizem kot pojem, pod katerim razumemo medkulturne odnose, medkulturne družbe in medkulturne politike, je povezan z migracijami. Migracije pa so tako star pojav v zgodovini človeštva kot človeštvo samo. Mirno lahko rečemo, da migracije in medkulturni odnosi obstajajo od vedno. Kar nas pri tej trditvi bega, je zgodovina sveta v zadnjih dvesto letih, torej nastanek nacionalnih držav in z njimi znanstvene vednosti, ki razlaga svet in človeka v njem. Politično, znanstveno in ideološko je naše razumevanje sveta spravljeno v okviru homogenih nacionalnih enot, ki naj bi bile od vedno take in bi morale take tudi ostati. Vsi vemo, da homogenih skupin ljudi ni, da homogene nacionalne države nikoli niso obstajale. Seveda pa take termine uporabljamo, so najbolj običajna orodja, s katerimi označujemo, klasificiramo, razvrščamo in na podlagi tega potem delujemo. Pa vendar so napačna in dobro je vedeti, da so. Kot je napačno verjeti tistim, ki pravijo, da so premikanja prebivalstva v Evropi, preselitve in odselitve, mešani zakoni in otroci, transnacionalne identitete¹ in kompleksne subjektivitete samo stvar sodobnosti. Od vedno obstaja medkulturno oplajanje in učenje, selitve ljudi in zapisovanje teh nešteti izkušenj v besedilih. Na policah knjižnic je večina knjig prav o tem – o neskončnih zgodbah medkulturnih dialogov in seveda prav tako brezštevilnih zgodbah medkulturnih konfliktov. Kjer je stik, sta tako dialog kot konflikt. Če odmislimo tiste vrste politik, ki moč črpajo iz strahu pred drugimi, potem sta tako konflikt kot dialog odvisna od nas, posameznikov, in naših vsakodnevnih odločitev.

MIGRACIJE IN SOCIALNI RED

Temeljna predpostavka, iz katere velja izhajati ob razmišljanju o medkulturnem dialogu je, da migracije niso znak krize, niso pojav industrijskih družb in niso proces modernizacije ekonomije. Ne moremo jih deliti na prosto-voljne in prisilne, na moderne in predmoderne, na dobre in slabe. Zgodovina migracij je zgodovina socialnega življenja in migracije so pojav socialnega reda. Razlogi zanje so kompleksni in intimni, posledice pa določujoče tako za dežele, od koder se ljudje izseljujejo, kot za dežele, kamor se priseljujejo. Žal je najbolj uveljavljen način govorjenja o migrantih redukcionističen. Govori o izseljencih, priseljencih ter potomcih priseljencev in izseljencev, pa o državi gostiteljici priseljencev in matični državi izseljencev, največkrat pa še o kulturi in družbi izseljencev ali kulturi in družbi priseljencev. Iz takšnega diskurza sta izključena posameznik in posameznica, prav tako tudi kompleksnost njune subjektivne migracijske izkušnje. Vsak človek, ki se premika v smereh, ki jih imenujemo migracije, je oboje hkrati: tako izseljenec kot priseljenec. Družba, država in kultura, ki jih zapušča ali se jim približuje, so prav tako vse hkrati. Popolnoma ločena so le gledišča. Če gledamo iz kraja, od koder osebe odhajajo, ali iz kraja, kamor prihajajo, dejansko vidimo

izseljence in priseljence, če pa poskušamo razumeti njihovo migracijsko situacijo, potem moramo upoštevati, da ti konkretni ljudje ne delijo našega gledišča. Njihova izkušnja je kompleksna in zapletena, njihovo gledišče pa dinamično, spremenljivo in spreminjajoče se. Prihajajo in odhajajo hkrati, se oddaljujejo in približujejo hkrati, prenašajo svojo kulturno prtljago in jo hkrati puščajo za sabo. To je kompleksen proces. Najbolje ga pripovedujejo zgodbe migrantov: govorijo o konkretnih ljudeh in njihovih življenjskih odločitvah in vsebujejo skupne zgodovine različnih držav in družb. Družbe so migranti vedno razumeli kot soodvisne in povezane. Družbeni red so vzpostavljali z mrežami medsebojne podpore, pomoči, skrbi in ljubezni. Danes govorimo o globalizaciji, ljudje pa so jo že do zdaj intenzivno živeli.

Migracije so normalen sestavni del človeških družb skozi celotno človeško zgodovino. So ključne za funkcioniranje družin in trga delovne sile, saj so osnovne človekove odločitve glede študija, poklica, dela in življenjskega partnerja pogosto povezane s selitvijo iz rojstnega kraja. Prav tako so tudi medkulturni odnosi od vedno. Zakaj ti dve preprosti dejstvi zvenita tuje, lahko opišem s tremi zgodovinskimi razlogi. Najprej zato, ker v našem delu sveta tri monoteistične religije že tisočletja pridigajo, da smo eno, če verjamemo v istega boga, in da so nekaj povsem drugega tisti, ki ne verjamejo v našega boga. Potem zato, ker se v 19. stoletju na že vzpostavljenem razumevanju nas in drugih utemelji nacionalna država, le da smo zdaj eno, če pripadamo določeni nacionalni državi, in so vsi drugi, ki ji ne pripadajo, nekaj drugega, Drugega z veliko začetnico. Tretji prispevek k temu preprostemu razumevanju sveta in izključevanju ljudi smo dobili s paradigmo našega časa, ki temelji na razvpiti tezi o spopadu civilizacij in nujnih nepomirljivih nasprotjih med ljudmi. Razmišljanje o možnosti medkulturnega dialoga je seveda popolno nasprotje tega, je želja in potreba po sožitju, razumevanju. Je želja, da bi iskali, kje vse smo eno in isto in vedno znova ugotavljali, da je to močnejše od tistega drugega, ki nas ločuje in nedvomno tudi določa. Kaj smo ljudje, kako se določamo, kako se opisujemo, kako se razumemo?

Sobivanje kulturno, versko, jezikovno ali svetovnonazorsko različnih ljudi je lahko zares težko. Multikulturni paradoks je ta, da na eni strani upoštevamo pomen kulturnih razlik, na drugi strani pa jih moramo zanikati, če hočemo živeti skupaj, oziroma moramo priznavati dominantno kulturo kot tisto, ki ima skupaj s pravnimi normami, zakonjenimi v državi, primat nad drugimi kulturami. Ta paradoks težko mislimo in težko razrešujemo, če v našem okolju ni politične, ideološke in mentalne opore za tako razmišljanje in delovanje. Ko je enkrat politični, šolski in javni diskurz posvečen delitvi mi in oni, naši in drugi, na naši in njihovi strani, ko torej prevlada prisila razmišljanja o homogenih skupinah, je nemogoče razmišljati o

medkulturnem dialogu in sobivanju. Ta mora izhajati iz diskurza, ki ljudi ne deli na homogene skupine in kategorije, kjer je dovoljena in priznana več kot zgolj ena vrsta enodimenzionalne identitete.

NEW YORK

“Ponosen sem, da sem Poljak” je napis, ki ga je v newyorškem okolišu Greenpoint v Brooklynu, kjer sem žive-la, najpogosteje videti. Pa ni bilo vedno tako. To, da je Greenpoint četrt s prevladujočim poljskim prebivalstvom, ki se v obljubljeni deželni ni priseljevalo samo pred letom 1945 in takoj po njem, pač pa neprekinjen dotok traja še vedno, ne pomeni, da v njej ne živijo tudi priseljenci iz drugih koncev sveta, od Jemna, Koreje, južnoameriških držav in Mehike do Kazahstana, Indije in Kitajske ali Slovenije; da nimajo v senci velikih katoliških cerkva svojih molilnic, trgovine pa so zaprte glede na potrebe njihovih lastnikov, ali ob nedeljah dopolne ali petkih popoldne, ali nikoli; in da na ulicah ne bi vladalo mirno vzdušje ljudi, ki so nedvomno kulturno in etnično zelo različni, a v svojem prizadevanju po dobrem življenju povsem enaki. Spemembo, do katere je ameriško družbo pripeljala uvedba multikulturalizma kot politične doktrine v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, mi je nazorno opisala učiteljica, ki uči v osnovni šoli te četrti, kamor je hodila tudi moja hčerka. Elizabeth Czastkiewicz je povedala:

“V Ameriko sem prišla leta 1964, ko sem imela osem let. Na Poljskem sem bila odlična učenka, tu v Greenpointu pa popolna izobčenka. Nisem znala angleščine, zato so me klicali *stupid* in to je bila tudi prva angleška beseda, ki sem se je naučila. Sedeti sem morala v zadnji klopi in to je bilo zelo ponižujoče. Nihče ni govoril z mano, ali so me žalili ali so hodili mimo mene, kot da me ni. Moja samozavest je bila nična in to so še po štiridesetih letih najbolj boleči spomini. Prišli smo februarja in tisto šolsko leto je bilo popolnoma izgubljen. Hodila sem v katoliško šolo in naslednje šolsko leto se je vse spremenilo, kajti ena učiteljica, nuna, je videla, v kakšni stiski sem, in je začela zame skrbeti, me učiti angleščino, mi dvigovati samozavest in mi pomagati. Danes delam kot učiteljica angleščine kot drugega jezika v šoli v istem okolišu in razlika je popolna. Otrok, ki pride iz druge dežele in slabo zna jezik ali pa ga sploh ne zna, je obravnavan popolnoma drugače. Najprej je dejstvo, da je prišel od drugod, sprejeto kot samoumevno in neproblematično, potem pa je tudi popolnoma jasno, kako pomembna je njegova kultura in da je nanjo lahko ponosen. Naslednja stopnja je učenje angleškega jezika oziroma informiranje o deželi, kamor je prišel, o Ameriki, navadah, kulturi, praznikih. In zadnja stopnja so primerjave z navadami, prazniki in kulturo v deželi, od koder je prišel.

To so teme, o katerih govorimo, ko se učimo angleščino. Da se zavedamo vseh različnih kultur, praznikov, dežel, navad in se o njih pogovarjamo. Otroci namreč vsak dan šole dobijo dodatne ure učenja angleščine, dokler je ne obvladajo. Z mlajšimi otroki je lažje delati, ker prej začno govoriti in so bolj sproščeni. Starejši kot so otroci, težje je prebiti njihove zavore, sram, zadrego, saj so v obdobju odraščanja, ko postane komunikacija med učenci in učitelji nasploh težja. Vendar lahko bolj občutljive otroke hitro odkrijem in se jim približam, ker sem zaradi svoje izkušnje za njihove težave bolj dovzetna.”²

Gibanje za oživitev etničnosti, ki mu pravimo nova etničnost, je izšlo iz gibanj za državljanske, črnske, ženske pravice v času, ko so ekonomske ideologije ali verske pripadnosti izgubile privlačnost identifikacije in so delavci, verniki, levičarji ali desničarji (ponovno) “postali” spet tudi Irci, Italijani, Portoričani, Poljaki ali Armenci. In bili na to ponosni. Natančno je bistvo tega obdobja opisala Maxine Seller, ki pravi: “Morda je bila najbolj nova stvar pri novi etničnosti novo občutenje svobode, s katero so ljudje priznavali njeno prisotnost.”³ Seveda je uvedba multikulturalizma temeljila na prenovljenih izobraževalnih programih na vseh ravneh. Šole so v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja začele uvajati etnične vsebine, skupnosti in cerkve so oživile učenje etničnih jezikov, na univerzah so se odprle katedre za etnične študije in etnična renesansa se je razkazovala na ulicah mest s paradami ponosa, festivali, razstavami in etničnimi predstavami. V preteklosti so se potomci priseljencev velikokrat odločili za zanikanje svojega etničnega porekla, za spremembo čudnega imena in neizgovorljivega priimka, strokovnjaki pa so napovedovali, da se bodo Američani svojih etničnih identitet znebili tako kot obdrsanih kovčkov, s katerimi so pripotovali v obljubljeni deželni. Zato je bil vznik nove etničnosti za mnoge veliko presenečenje in seveda izziv za drugačno razmišljanje o ameriški družbi in prihodnosti. Kaj je na dnu talilnega lonca? Kaj je v njem netopljivo? Namesto prispodobe vročega brbotanja, v katerem se etnične sestavine priseljencev stapljajo v novo substanco ameriškega državljanja, so začele vznikat prispodobe ohlajenih sadnih in zelenjavnih solat, kjer je vsaka najmanjša sestavina posebej vidna in vredna občudovanja.

KAIRO

Odkar je Mohamed Kharma začel v šestdesetih letih prejšnjega stoletja razmišljati o sebi kot o družbenem bitju, je moral seštevati identitete. Rodil se je v Kairu kot sin filmskega producenta. Vendar je bil tudi Libanonec. Družina Kharma je del velikega libanonskega družinskega klana, ki je zelo vpliven v libanonski ekonomiji. Del tega klana je tudi razširjena družina Shawa, ki je lastnica večine obdelovalne zemlje v Gazi. K svoji egipčanski in libanonski identiteti je zato Mohamed vedno štel tudi

palestinsko. Njegov oče je odraščal v Libanonu, ko je bila država pod francosko kolonialno upravo in je hodil v francoske šole. Doma so govorili arabsko in francosko. Mohamed je imel dva materna jezika in je od mladih let enakopravno uporabljal oba. Kot odrasel človek je postal tovarnar v okolju, kjer je jezik poslovnosti angleščina. Z bivanjem v Združenih državah med svojim študijem je privzel veliko anglosaške kulture.

Pred tridesetimi leti je poročil Janine, švicarsko diplomatko iz frankofonskega dela države. Samoumevno je bilo, da komunicirata v francoščini. Ko se je njegova žena naučila arabščine, pa so v družini kot samoumevno prevzeli prehajanje iz arabščine v francoščino za jezik vsakdanjega komuniciranja. Mohamedova verska identiteta je muslimanska, njegova žena je bila po poreklu katoličanka. Oba sta bila laičnega svetovnega nazora in vere nikoli nista prakticirala. Zaradi egiptovskih zakonov pa je morala žena pred poroko formalno prestopiti v muslimansko vero. Rodili sta se jima dve hčerki Sabine in Celine. Z njima sta govorila francosko, jezik njunega socialnega okolja v Kairu pa je bila arabščina. Odraščali sta v dveh jezikih. Poslali so ju v katoliško francosko šolo v bogataški četrti Maadi, kjer sta se šolali po francoskem kurikulumu in bili deležni osnov katoliške vzgoje. Hkrati pa sta od začetka šolanja imeli učitelja arabščine in učiteljico muslimanske vere. Zgodbo izoblikovanja njune identitete mi je opisal takole: "Od trenutka, ko sta začeli govoriti, sta hodili k meni z vedno istim vprašanjem, 'Kaj sva midve?' Vprašanje je bilo zvezano z vprašanjem: 'Kdo sem jaz.'"

Dekleti sta odraščali v okolju, kjer se kulture praviloma ne mešajo, ampak paralelno živijo ena ob drugi. V vasi ob njihovem posestvu na robu puščave so ljudje živeli v ritmu klicev mujezina k molitvi. Živeli sta z njimi, vendar nista bili del njihove družbe. Zjutraj sta odpotovali v Maadi v privatno francosko šolo, kamor so hodili otroci egiptovske muslimanske in koptske buržoazije, ki so hoteli otrokom dati frankofonsko kulturo, in otroci Francozov, ki so živeli v Kairu. Učili so jih, da so bili njihovi predniki Galci, Napoleon pa del njune zgodovine. Njuna starša sta hkrati živela v egiptovski visoki družbi in v svetu tujcev, ki so delali v Kairu in so praviloma govorili angleško. Na vasi sta govorili arabsko, v šoli francosko, z otroki prijateljev svojih staršev pa angleško. Nenehno sta morali sami odgovarjati na vprašanje, kaj sta. "Kar me je vedno znova pretreslo," je rekel Mohamed, "je bil najbolj samoumeven izhod, ki sta ga našli. Odgovarjali sta, da sta pol Arabki, pol Evropejki. Ali pol kristjanki pol muslimanski. Pol Egiptčanki in pol Švicarki. To je bilo skoraj naravno, zdelo se je, da je res tako. Tudi sam sem včasih rekel, da sem pol Libanonec in pol Egiptčan."

Vendar je Mohamed opazil, da to pri njegovih hčerkah sproža socialno dinamiko, ki ne ustreza dejstvom in jima

povzroča težave v socialnih stikih. V stikih z Egiptčani ju je izjava, da sta pol Egiptčanki, označila, da sta samo pol Egiptčanki in torej ne sodita čisto zares v socialni krog Egiptčanov. Pri Evropejcih sta tudi izzveneli kot samo približek evropske civilizacije. Ne zares Evropejki, ker sta na pol nekaj drugega. "Zelo zgodaj sem obrnil registre. Dekleti sta se definirali kot pomanjkljivi bitji in samo okrog sebe ustvarjali vzdušje predsodkov, ki vedno spremlja občutek inferiornosti. Rekel sem jima, naj začneta seštevati. 'Sta Egiptčanki in Švicarki,' sem jima rekel. 'Arabki in Evropejki. Egiptčanki, Libanonki in Švicarki. Muslimanki in kristjanki.' Težko sta sprejeli, ker je zvenelo kot protislovje. Potem sem jima rekel. 'Takole, punc. Imata en švicarski in en egiptčanski potni list. Nimata pol egiptovskega in pol švicarskega potnega lista. Imata več celovitih identitet hkrati, ki se vama seštevajo. Zaradi tega sta bogatejši od ljudi, ki imajo samo eno, ne pa siromašnejši.' Učil sem ju, da je identiteta nekaj, kar se gradi. Ko sta preučili svojo švicarsko dediščino, sta se začeli učiti še nemško. Skozi svet se zdaj sprehajata kot celovita človeka z zelo izrazito individualno identiteto."

POJEM MULTIKULTURALIZEM

Multikulturalizem je nov teoretični in politični pojem, ki se je pojavil pred tridesetimi leti in okrog katerega se vrtijo sodobne razprave o medkulturnem dialogu, ustroju družb, migracijah. Marina Lukšič Hacin razdeli rabo pojma multikulturalizem na tri različne primere. S tem pojmom lahko samo opisujemo realnost, ko se v isti državi nahaja več različnih kulturnih ali etničnih skupin; lahko se uporablja kot teoretska kategorija za analiziranje odnosov med različnimi kulturnimi in etničnimi skupnostmi in v tretjem primeru se multikulturalizem "pojavlja znotraj političnih programov in gibanj, ki zagovarjajo spremembe obstoječih odnosov med dominantno kulturo in t. i. avtohtonimi etničnimi manjšinami, ali na drugi strani kot princip uradne državne politike do priseljencev".⁴ Poudariti moram, da se vse sodobne države in družbe morajo ukvarjati s pojavom multikulturalizma, tudi če ga zanikajo. Gre namreč za zahteve ljudi, ki se razlikujejo od modela vladajoče večine. Sem spadajo vsi, ki imajo svoj življenjski način in identiteto drugačno od predvidene "nacionalne". V prvi vrsti so to seveda etnično drugačne manjšine, pa prvobitni prebivalci, narodne manjšine, migranti in celo ženske ter gejevsko in lezbično usmerjeni posamezniki. Vsi ti zahtevajo priznanje svojega stila življenja in vrednot, ki so drugačne od dominantnih, lahko pa tudi diskriminirane in preganjane.⁵ V temelju gre pri multikulturalizmu, ki ga teoretiki različno interpretirajo, za eno skupno potezo: zanikanje, da obstaja samo ena možna obravnava kulturnih razlik, to je, ali asimilacija ali marginalizacija. Kot pravi Milan Mesić: "Multikulturalizem torej ne zadeva samo kulture, temveč tudi odnose moči in dominacije. Prizadeva si za ukinjanje ali vsaj

slabitev mehanizmov socialnega izključevanja”.⁶ Zagovorniki multikulturalizma trdijo, da priznavanje razlik in različnosti utrjuje socialno kohezivnost in pravičnost. Nasprotniki trdijo, da multikulturalizem zagovarja kulturni relativizem in zanika pomen skupnih norm in pravil. Vsi se strinjajo, da so ključne razlike, o katerih govori multikulturalna kontroverza, etnične razlike in oboji imajo, povsem očitno, prav.

Naj končam s posebnim primerom multikulturalizma in medkulturnega dialoga v povezavi z migracijami. Švedska je edina evropska država, ki je načelo multikulturalizma vnesla v ustavo in vgradila v politični in socialni sistem. Leta 1975 so sprejeli odločitev, da so multikulturalna družba, da priseljeni ljudje niso “gastarbajterji”, začasno uvoženi pari delovnih rok, pač pa ljudje, ki imajo družine, otroke, življenjske aspiracije in so si na Švedskem ustvarili svoj dom. Multikulturalizem temelji na treh načelih: enakosti življenjskega standarda, svobodi izbire glede tega, kako močno si želi biti migrant integriran v švedsko družbo, in partnerstvu.⁷ Enakost življenjskega standarda pomeni pravico do zaposlovanja, izobraževanja, stanovanja in socialnih oblik pomoči. Pravice obsegajo tudi volilno pravico za tujce, zastonj prevajalce, kjerkoli jih potrebujejo, brezplačne tečaje švedskega jezika. V šole je bilo uvedeno brezplačno poučevanje maternega jezika otrok, ki šole obiskujejo, društvenemu organiziranju in delovanju priseljencev pa je bila dana velika finančna pomoč in politična vzpodbuda. Posebej pomemben in premisleka vreden je poseben tip državljanstva, ki ga je s temi ukrepi uvedla švedska politika. Kot pravi Marina Lukšič Hacin, se je pojavil “multikulturalen tip državljanstva, pri katerem je pretrgana povezava med narodom kot specifično obliko etnije in državljanstvom kot političnim statusom v odnosu med posameznikom in državo. Nacija je opredeljena kot politična skupnost, ki temelji na ustavi, zakonih in državljanstvu. Priseljence sprejmejo v skupnost pod pogojem, da spoštujejo politična pravila. Hkrati sprejemajo njihovo kulturno drugačnost in jim dovolijo združevanje in organiziranje po etničnem ključu”.⁸ Bistven element tega sistema je seveda prag tolerantnosti, ki je postavljen tam, kjer se začne pravnopolitična ureditev, predpisana s strani države. In tam je postavljen za vse enako. Paradoks multikulturalizma je s tem razrešen, čeprav ostajajo elementi rasizma in ksenofobije, ki jih mora vsaka družba vsakodnevno premagovati.

Opombe

1 Izraz *hyphenated identity* je nastal v Združenih državah Amerike konec 19. stoletja in velja za priseljence, ki čutijo pripadnost tako kulturi, iz katere so prišli, kot tudi državi in kulturi, v katero so se priselili. Na začetku je imel slabšalen pomen, ki pa je s politiko

multikulturalizma pridobil pozitiven predznak. Uporablja se tudi v prenesenem pomenu za moderno pojmovanje identitete kot večplastne, hibridne, fluktuirajoče identitete.

- 2 Več o vlogi šolskega sistema pri vzpostavljanju medkulturnega dialoga in multikulture politike. V: Mirjam Milharčič Hladnik, Šolske izkušnje v multikulturenem okolju Združenih držav Amerike, *Dve domovini/Two Homelands* 20, 2004, 217–232.
- 3 Maxine Schwartz Seller, *To Seek America, A History of Ethnic Life in the United States of America*, Jerome S. Ozer, 1988, 268.
- 4 Marina Lukšič Hacin, Konceptualne dileme v razpravah o multikulturalizmu in globalizaciji, *Dve Domovini/Two Homelands* 19, 2004, 109.
- 5 Temeljno delo za razumevanje multikulturalizma je knjiga Milana Mesića, *Multikulturalizam, Društveni i teorijski izazovi*, Školska knjiga, Zagreb, 2006. Za natančnejše razumevanje tega kompleksnega sodobnega problema je priporočljiva tudi knjiga, ki jo je uredil Milan Mesić, *Perspectives of Multiculturalism: Western & Transitional Countries*, Zagreb: FF Press, Croatian Commission for UNESCO, 2004.
- 6 Milan Mesić, nav. delo, 407.
- 7 Model švedskega multikulturalizma je natančno opisan v knjigi Marine Lukšič Hacin, *Multikulturalizem in migracije*, Ljubljana: Založba ZRC, 1999.
- 8 Marina Lukšič Hacin, nav. delo, str. 231.